

Collectie bijzondere gebouwen

Universiteitsbibliotheek in Amsterdam door atelier PRO

Een aantal panden aan de Oude Turfmarkt in Amsterdam is herbestemd tot bibliotheek Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam. Ondanks strenge monumenteneisen, hebben de architecten kans gezien het fikse programma in de eeuwenoude structuren onder te brengen. De sleutel tot de oplossing is om het hele project op te vatten als een complex dat een ruggengraat behoeft. **Jaap Evert Abrahamse** Foto's Jeroen Musch

1 De hoofdingang van de bibliotheek Bijzondere Collecties is de Gasthuispoort. Deze bevindt zich in het midden van het complex. Achter de poort ligt een gebouwhoge, smalle vide met een glazen dak.

De Universiteit van Amsterdam zal op het Binnengasthuis-terrein de komende jaren flink uitbreiden. Tussen de Oude Turfmarkt, de Nieuwe Doelenstraat en de Kloveniersburgwal is een nieuwe universiteitsbibliotheek gepland, ontworpen door het Madrileense architectenbureau Cruz y Ortiz. Een deel van het programma, de bibliotheek Bijzondere Collecties, ontworpen door Hans van Beek en Dorte Kristensen van atelier PRO, is eerder aanbesteed en inmiddels opgeleverd. Het staat aan de Oude Turfmarkt, naast het Allard Pierson Museum.

Op de plaats waar het Allard Pierson Museum staat, lieten de regenten van het gasthuis in 1642 een rij van negen identieke panden bouwen naar ontwerp van architect Philips Vingboons. Het Gasthuis verdiende geld aan de verhuur. Deze panden vormden een geheel, samen met de eveneens door Vingboons ontworpen achterhuizen. In de negentiende eeuw heeft zich een flinke schaalvergroting voltrokken. De classicistische gevelrij van Vingboons is

stukje bij beetje vervangen. In 1869 is het gebouw van de Nederlandsche Bank gebouwd en in 1882 sloot het katholieke gesticht Sint-Bernardus zich aan in de rij. Tussen deze beide gebouwen werden de overgebleven zeventiende-eeuwse panden onder één lijst gebracht. De Gasthuispoort, die vanaf de Oude Turfmarkt toegang gaf tot het binnenterrein, bleef opgenomen in bebouwing.

Achter de hoofdbebouwing aan de Turfmarkt ligt op de fundamenteën van nog oudere bebouwing, die ooit deel uitmaakte van een middeleeuws kloostercomplex, een gebouw dat schuin wegl loopt. In de rooilijnen is de middeleeuwse loop van de Amsteloever te herkennen. De gehele rij ligt niet alleen in beschermd stadsgezicht, maar is eveneens rijksmonument. Deze beschermde status heeft zijn stempel gedrukt op het project van atelier PRO.

De verschillende gebouwen kregen elk hun eigen aanpak. De rij Vingboons-panden werd waar mogelijk gerestaureerd; de structuur van parallelle bouwmuren en monumentale houten

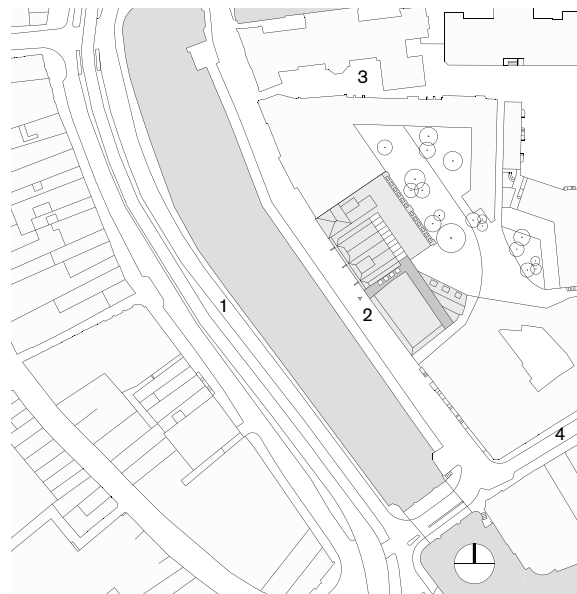
2

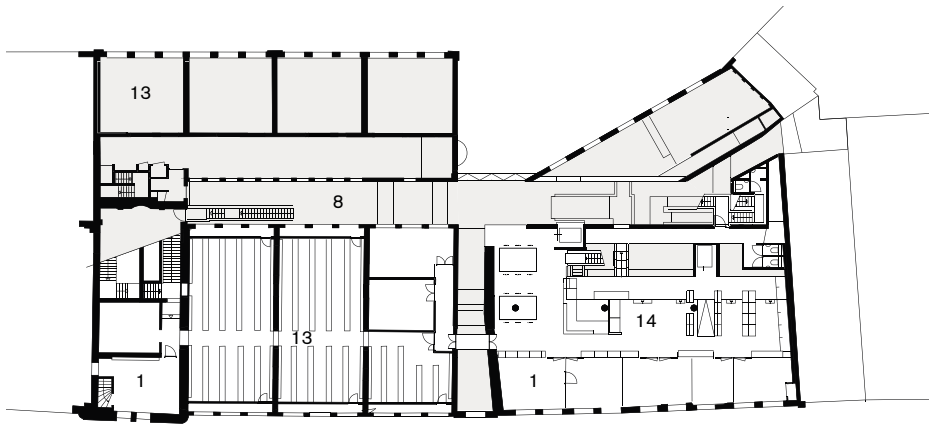
3

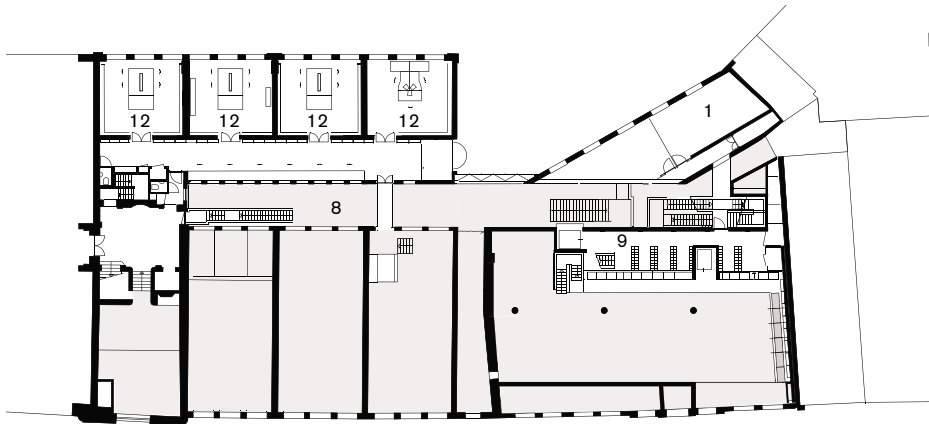
4

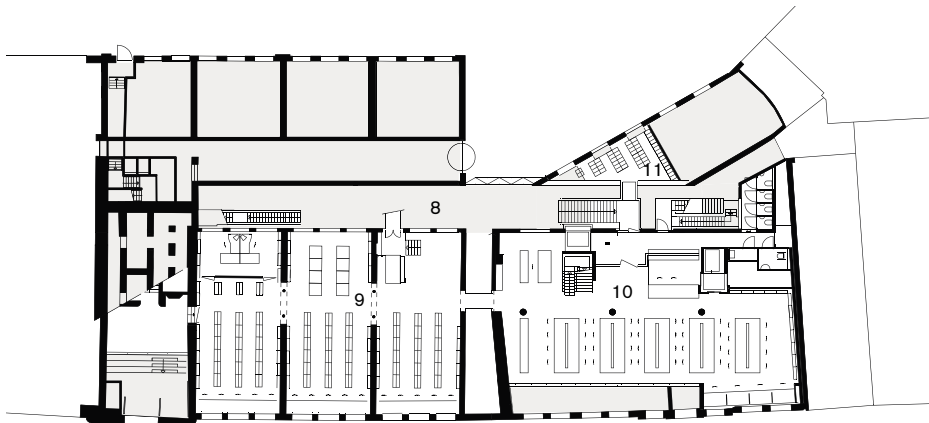
- 2 Een deel van de collectie bevindt zich in een open opstelling in de oude panden van architect Vingboons. De balken zijn bewaard gebleven.
- 3 Het tongewelf achter de Gasthuispoort is doorsneden door een glazen loopbrug.
- 4 Doorsnede A-A'
- 5 Situatietekening
- 1 Rokin
- 2 Oude Turfmarkt
- 3 Turfdragsterpad
- 4 Nieuwe Doelenstraat

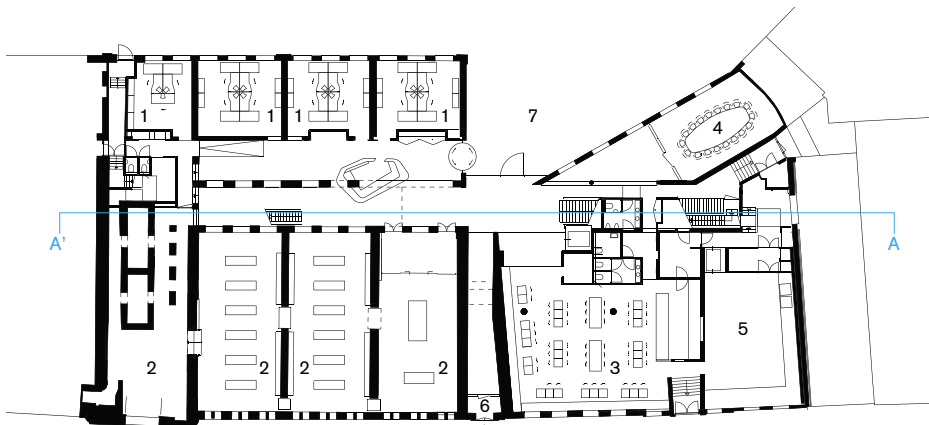
Laag 4

Laag 3

Laag 2

Laag 1

- 1 kantoor 2 expositie 3 café 4 vergaderruimte 5 binderij 6 entree 7 binnenhof
 8 vide 9 open opstelling 10 raadpleegzaal 11 garderobe 12 stijkkamers 13 magazijn
 14 raadpleegzaal / kaartenzaal

vloeren is herkenbaar gemaakt. In de achterhuizen is een aantal kleine collecties ondergebracht. De studiezalen van deze collecties zijn vormgegeven als 'herenkamer'. Van het oorspronkelijke interieur van het voormalige Sint-Bernardus (al in 1912 overgenomen door De Nederlandsche Bank) was niets meer over. Van dit gebouw zijn alleen de voorgevels behouden; daarbinnen is gekozen voor een nieuwe, overzichtelijke structuur met een sterke ruimtelijke werking. De schuine bebouwing langs de middeleeuwse Amstelloop is geres-toureerd en ingericht als kantoorvleugel. De gasthuispoort is door middel van een glazen dak losgemaakt van het grotere geheel en heeft haar functie als hoofdingang weer terugge-gregen. Zo is de morfologie van de plek leesbaar gemaakt.

De opgave vroeg om een grootschalige ingreep die de samenhang van de onderdelen kon waarborgen. Bij de ver-bouwing tot bibliotheek is gekozen voor een aanpak als com-plex: de verschillende gebouwen houden hun eigen karakter, maar vormen een programmatische eenheid. De morfologie van het gebied, een binnenterrein met randbebouwing en de poort, bepaalt de ruimtelijke opzet van de bibliotheek.

De smalle lichte hof tussen de voor- en achterhuizen van Vingboons is overdekt met een glazen dak. Deze ruimte is doorgezet in het voormalige Sint-Bernardus. Zo ontstaat een enorm hoge, lichte kloof, dwars door het complex. Deze vormt de ruggengraat van de ruimtelijke structuur. De ruimte wordt op verschillende hoogtes overbrugd door loopbruggen van glas en staal; het karakter van het complex als een groot organisme binnen de kleinschalige historische structuur wordt hier op een spectaculaire wijze zichtbaar.

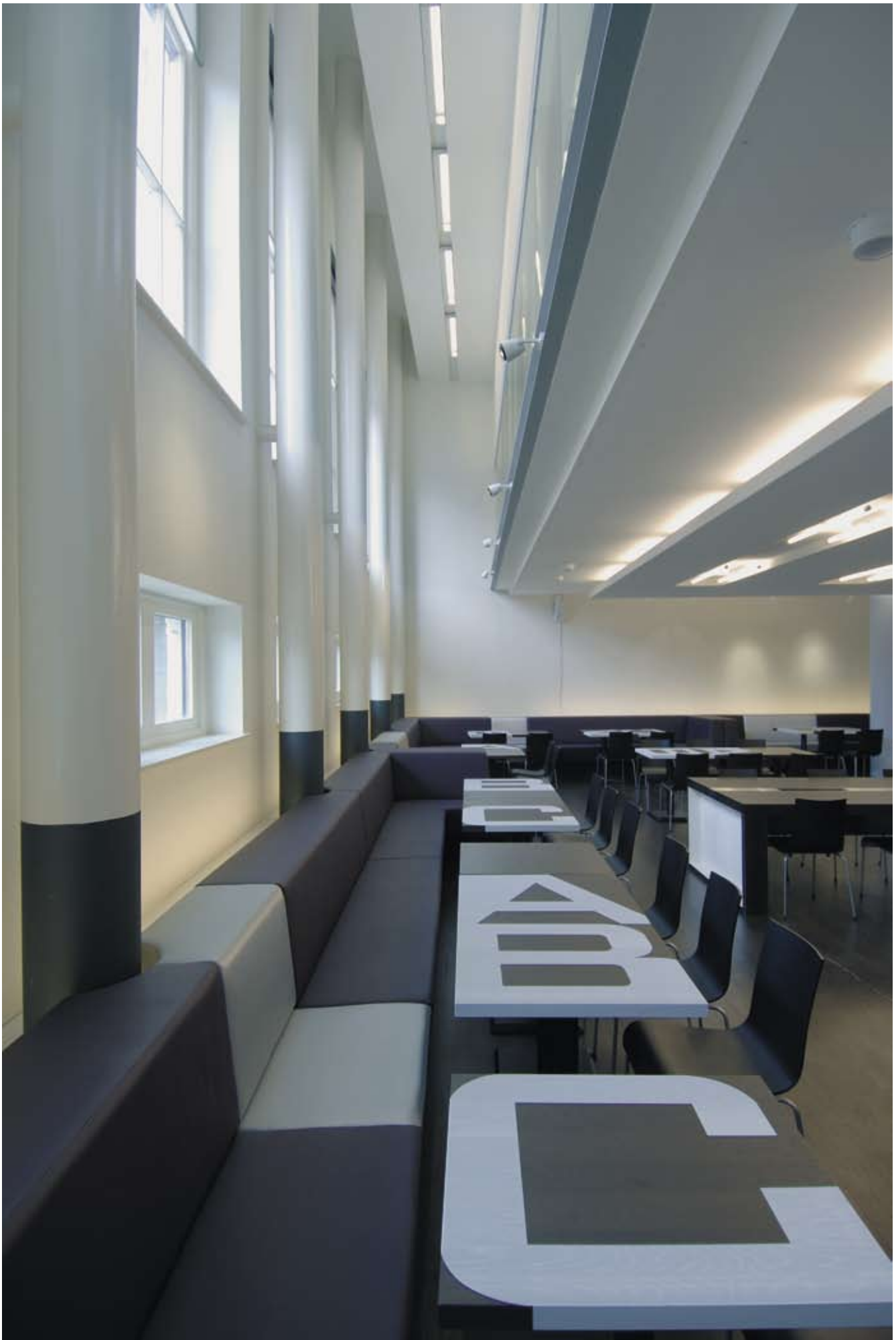
De verschillende functies zijn gegroepeerd naar gelang hun beveiligingsgraad: op de begane grond liggen een expositie-zaal en het café; deze zijn voor publiek toegankelijk. Daarbo-ven liggen de studiezalen, waar kostbare, zeldzame boeken, handschriften, prenten en kaarten onder toezicht kunnen wor-den geraadpleegd. Op de hogere verdiepingen liggen de depots en de kluisen waar de collectie ligt opgeslagen. Een meter achter de gevels ligt een wand die het daglicht buiten de archieven houdt; een lichtkunstwerk zal deze functie in de toekomst aan de buitengevel markeren.

Het onderbrengen van de bijzondere collecties in deze confi-guratie van monumenten uit verschillende tijdperken was een zeer complexe opgave. Die is opgelost door enerzijds in te spelen op de morfologie van het gebied en anderzijds door het uitbuiten van het karakter van de verschillende gebou-ven. Hierbij is gekozen voor duidelijke contrasten. Deze lig-gen niet alleen in de aanpak van de verschillende architecto-nische onderdelen, maar ook in het interieur, dat door Merx+Girod architecten werd ontworpen.

Maar niet alleen als ontwerpogave was dit een ingewikkeld project; de doorsnijding van het tongewelf achter de Gast-huispoort is nog altijd onderwerp van discussie tussen belan-genverenigingen en de Universiteit van Amsterdam. Met de bibliotheek Bijzondere Collecties hebben atelier PRO en Merx+Girod laten zien dat ze in staat zijn om binnen een zeer complexe context een overzichtelijke structuur aan te brengen en om in verschillende registers te kunnen reage-ren op de bestaande monumenten. De universiteit heeft laten zien in te willen spelen op de structuur en architectuur van de Amsterdamse binnenstad. Het ooit gesloten complex is nu openbaar toegankelijk; wie de collectie boeken raadpleegt, bezoekt tegelijkertijd een collectie gebouwen, die in hun onderlinge samenhang de structuur van de binnenstad op unieke wijze tonen.

Parallel aan de voorgevel ligt een tweede hoge vide. Deze verbindt de verschillende programmaonderdelen met elkaar.

1

2

Bibliotheek Bijzondere Collecties Universiteit van Amsterdam

Opdrachtgever College van Bestuur Universiteit van Amsterdam, Amsterdam

Ontwerp atelier PRO architecten, Den Haag

Projectarchitecten Hans van Beek en Dorte Kristensen

Directievoerder Ewoud de Jong

Projectleider Fred Alebregtse

Medewerkers Wessel Reinders, Joop Buurman, Priet Jokhan, Christina Kaiser, Pascale Leistra, Arthur Loomans, Susanne Pietsch, Joke Stolk, Jan van de Velde (*opzichter*), Paul Verhaar (*opzichter*).

Interieurarchitect Merckx+Girod architecten, Amsterdam

Projectarchitecten Evelyne Merckx, Patrice Girod, Det van Oers

Medewerkers Josje Kuiper, Klaas Cammelbeeck

Adviseur constructie Constructiebureau Tentij, Heemskerk

Adviseur installaties Nelissen ingenieursbureau, Eindhoven

Aannemer Bouwcombinatie J.P. van Eesteren - Koninklijke

Woudenberg, Amsterdam

Beeldend kunstenaar Rob Johannesma

Bruto vloeroppervlakte 6151 m²

Netto vloeroppervlakte 5024 m²

Bruto inhoud 22.962 m³

Netto inhoud 19.976 m³

Programma bibliotheek, expositieruimte, literair café, magazijn

Datum voorlopig ontwerp oktober 2000 - augustus 2002

Datum definitief ontwerp september 2002 - februari 2003

Aanvang bouw juni 2004

Oplevering februari 2007

Bouwsom inclusief installaties €9.325.637 excl btw

Bouwsom exclusief installaties €6.062.000 excl btw

Bouwsom inclusief installaties €11.097.508 incl btw

Bouwsom exclusief installaties €7.213.780 incl btw

3

1 Het café is in het souterrain gelegen. Een vide langs de gevel verzorgt de daglichttoetreding.

2 In het complex zijn enkele ruimtes ingericht als expositiezaal.

3 Deze gang met studieplekken ontvangt licht vanuit de centrale vide. De deuren leiden naar de eveneens als studieplek ingerichte stijkkamers.